

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Съединение и разединение Unification and disunity
Том / година Volume / year	V / 2026
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Доц. д-р Живко Лефтеров; Проф. д.н. Мартин Иванов Assoc. Prof. Dr. Zhivko Lefterov; Prof. D.Sc. Martin Ivanov
Институция Affiliation	Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките; СУ „Св. Климент Охридски“ Institute for Historical Studies – Bulgarian Academy of Sciences; Sofia University “St. Kliment Ohridski”
Заглавие Title	НАРОДНИЯТ СЪД В ПЛЕВЕНСКА ОБЛАСТ 1944—1945 Г. THE PEOPLE’S COURT IN THE PLEVEN REGION, 1944–1945
Страници Pages	553–560
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-5-553/

НАРОДНИЯТ СЪД В ПЛЕВЕНСКА ОБЛАСТ 1944–1945 Г.¹

Доц. д-р Живко Лефтеров

Проф. д.н. Мартин Иванов

Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките СУ „Св. Климент Охридски“

Резюме: Базирайки се на обработената документация, свързана с Народния съд, съхранявана в Централния държавен архив, настоящата статия представя дейността на единадесетте състава на Народния съд в Плевенска област. От анализа на документите може да се направи извод, че обвиняемите тук са най-образованата и най-динамична част от българското общество в нейните 14 околии на Плевенска област. В по-голямата си част те са представители на най-важните институции в Царство България, имащи водеща роля при формирането на модерната българска нация и държава в периода 1878-1944 г. и грижещи се за нейното държавно-правно управление, защита, духовно израстване и материално благосъстояние – държавна и местна власт, училище, църква, армия, полиция.

Ключови думи: Народен съд, България, комунизъм, Плевенска област

Темата за формирането и дейността на Народния съд в Царство България непосредствено след завземането на властта в страната от Отечествения фронт продължава да предизвиква интереса както на изследователите, така и на обществеността. И до днес най-голямо внимание привличат съставите на Народния съд, заседаващи в столицата София, предвид профила на обвиняемите, които са представители на политическия, стопански,

¹ Изследването е по проект № КП-06-Н85/6 от 5.12.2024 г. към Фонд „Научни изследвания“.

военен и интелектуален елит на Царство България. Интересът към съдебните състави в останалите девет области е по-слаб. За работата на Народния съд в някои областни, градски и околийски центрове има отделни публикации, но те са дело на краеведи и местни изследователи и поради тази причина дават само откъслечна информация. Въобще липсва интерес, дори изследователски, към обобщение и разкриване на пълната картина за отделните области. Поради тази причина настоящата статия, базирайки се на обработената документация, свързана с Народния съд, съхранявана в Централния държавен архив, си поставя за цел да представи дейността на единадесетте състава на Народния съд в Плевенска област. Надяваме се, че в перспектива тя ще подпомогне любознателните изследователи и читатели да вникнат по-лесно в иначе тежката тема за Народния съд.

* * *

Административно-териториалното деление на Царство България в края на 1944 г. е на 9 области: Бургаска, Варненска, Врачанска, Горноджумайска, Плевенска, Пловдивска, Русенска, Софийска и Старозагорска. Плевенска област включва 14 околии с 361 общини и 1342 населени места (градове, села, махали и колиби). Населението е малко под 880 000 души².

Въз основа на чл. 7 от Наредбата-закон за съдене от народен съд виновниците за въвлечане България в световната война срещу съюзените народи и за злодеянията, свързани с нея, в Плевенска област са образувани единадесет състава на Народния съд, които провеждат общо деветнадесет процеса. От всички околийски центрове областта състави няма единствено в Елена и Павликени. Обвиняемите от тези две по-малки околии са поети от Горнооряховски и Пети плевенски състав, заседавал в Търново. Наред с това е решено в Тетевенска околия заседанията на Народния съд да се проведат в Ябланица.

Подредбата и номерацията на делата е видимо хаотична. По неясни причини част от съставите не следват общата номерация, а получават отделни наименования – Първи и Втори ловешки, Горнооряховски, Свищовски. Най-странно е взетото решение СевлиеВСки състав да проведе отделен процес в Габровска околия, въпреки значителния брой обвиняеми там. Единадесетте състава и деветнадесетте процеса в Плевенска област са следните:

² Статистически годишник на Народна република България. 1943 – 1946. Т. 35 – 38. София, ГДС, 1947, с. 20.; Преброяване на населението на 31 декември 1946 г. Общи резултати. Население по възраст, семейно положение и вяра. Т. 1. София: Държавна печатница, 1949, с. 114 – 212.

- Първи плевенски състав, заседавал в гр. Плевен по дело № 1/1945
- Първи плевенски състав, заседавал в гр. Плевен по дело № 5/1945
- Втори плевенски състав, заседавал в гр. Плевен по дело № 7/1945
- Втори плевенски състав, заседавал в гр. Никопол по дело № 2/1945
- Трети плевенски състав, заседавал в гр. Плевен по дело № 3/1945
- Трети плевенски състав, заседавал в гр. Луковит по дело № 1/1945
- Трети плевенски състав, заседавал в гр. Ябланица по дело № 6/1945
- Четвърти плевенски състав, заседавал в гр. Троян по дело № 1/1945
- Пети плевенски състав, заседавал в гр. Търново по дело № 1/1945
- Шести плевенски състав, заседавал в гр. Дряново по дело № 1/1945
- Горнооряховски състав, заседавал в гр. Г. Оряховица по дело № 1/1945
- Горнооряховски състав, заседавал в гр. Г. Оряховица по дело № 2/1945
- Горнооряховски състав, заседавал в гр. Г. Оряховица по дело № 3/1945
- Първи ловешки състав, заседавал в гр. Ловеч по дело № 1/1945
- Първи ловешки състав, заседавал в гр. Ловеч по дело № 3/1945
- Втори ловешки състав, заседавал в гр. Ловеч по дело № 2/1945
- Свищовски състав, заседавал в гр. Свищов по дело № 1/1945
- Севлиеви състав, заседавал в гр. Севлиево по дело № 1/1945
- Севлиеви състав, заседавал в гр. Габрово по дело № 1/1945

В изготвените обобщаващи доклади и наличната литература за дейността на Народния съд в България се срещат различни данни както за броя на привлечените под наказателна отговор-

ност, така и по отношение на издадените присъди³. За Плевенска област общият сбор на обвиняемите в тези източници варира между 1890 и 1955 души. В действителност, въз основа на проучените от нас обвинителни актове и присъди установихме 1930 отделни обвиняеми. От тях 1869 души са осъдени. Общо постановените присъди са 1901, като 43 души са осъдени едновременно от два или повече състава, в т. ч. – четирима по процеси в други административни области. На най-много места, три, са съдени генерал-лейтенант Атанас Стефанов Атанасов и подпоручик Пеню Иванов Радойчев. Вторият от тях, например, е убит още преди започването на процеса, което не пречи да бъде осъден два пъти на смърт (в Луковит и в Ловеч) и веднъж – на конфискация (в Троян). В отделните състави на Народния съд в областта се наблюдават различни практики и съответно тежест на присъдите. Даденият вече пример с Пеню Радойчев е много показателен в това отношение. Трети плевенски състав, заседавал в Луковит, наред със смъртната му присъда налага и 2 млн. лв. глоба, докато народните съдии от Първи ловешки състав са значително понизходителни и постановяват десет пъти по-ниска глоба. Двата състава налагат и пълна конфискация, докато за същите престъпления Четвърти плевенски състав, заседавал в Троян, определя конфискация в размер на само ¼ от недвижимите имоти.

Обобщените данни за Плевенска област, съдържащи се в обвинителните актове и присъдите на единадесетте съдебни състава и проведените 19 процеса, са:

Общи данни	Брой присъди + обвинения	Брой души
общ брой на привлечените като обвиняеми	1972	1930
общ брой на осъдените	1901	1869
обвиняеми, присъстващи единствено в обвинителните актове, но без присъди	53	53
лица с присъда, за които не е открит обвинителен акт	95	95
Присъди		
смъртни присъди	508 (26,7%)	494 (26,4%)

Общи данни	Брой присъди + обвинения	Брой души
доживотни присъди	207 (10,9%)	204 (10,9%)
15–20 г.	148	145
10–12 г.	125	125
6–8 г.	12	12
5 г.	261	260
3–4 г.	44	44
1–2 г.	189	188
1 г. условно	112	111
конфискация, глоба и/или лишаване от граждански права по чл. 30 от Наказателния кодекс	36	31
оправдателни присъди	246 (12,9%)	245 (13,1%)
прекратяване на делото	13	10
брой на лицата с присъда от два и повече състава	33	33
Конфискации и глоби		
наложена конфискация на имуществото	1199	1176
в. т.ч. пълна конфискация	472	455
без конфискация	702	693
обща сума на постановените глоби		
(в левове)	1 278 397 100	1 269 797 100

Освен количествените показатели от дейността на Народния съд, другият важен въпрос е кои в действителност са хората, привлечени като обвиняеми от неговите състави. Запазената документация дава възможност в повечето случаи да бъде реконструиран техният социален статус и професия, образование, семейно

положение, възраст, месторождение и др. биографични данни⁴. Разбира се, данните не са пълни. Така например за 25% от хората не фигурира информация за тяхното образование, а при 11% не е посочена професия. Затова при разглеждане на различните показатели броят на тези от тях, за които има данни, ще се приема за цялото число (100%).

На първо място е необходимо да се отбележи, че средната възраст на тези почти две хиляди души в Плевенска област, привлечени като обвиняеми, е 37 г. Съвсем очевидно става въпрос за най-активната част от населението по това време.

Според статистическите данни от 1946 г. в страната живеят 6 008 354 души над 7-годишна възраст. От тях хората с висше образование са 55 238 (0.9%), полувисше и средно 276 694 (4.6%), с основно 1 125 410 (18.7%) и с по-ниско от основно образование 4 550 305 души (75.7%)⁵. За 1485 души от Плевенска област е посочено образователното ниво. От тях с висше образование (военно, медицинско, финансово-икономическо, техническо, богословско, музикално, земеделско и др.) са 134 или общо 9.02% от обвиняемите. Като имащи незавършено висше и полувисше са посочени 23 души или 1.55%. Със средно образование са 215 души или 14.5%. Всички останали са вписани като завършили определени класове, отговарящи на незавършено средно или основно. При 86 души е вписано единствено „грамотен“, без да е указан конкретният клас, който са завършили. Само 8 души от обвиняемите изрично са определени като неграмотни или това са пренебрежителните 0.54%. От всички тези цифри може да се направи едно по-общо заключение. При 5.5% от българските граждани с висше, полувисше и средно образование към момента на провеждане на Народния съд в България, по образователен ценз в същите тези три категории обвиняемите в Плевенска област са 25.07%. Кое то потвърждава тезата за съдене на представители на най-образованата част от българското общество по това време.

Данните за професионалната квалификация и занятие в областта също са любопитни и насочват към определени изводи. При 226 души от обвиняемите не фигурира отбелязана професия в нито един от иначе разнообразните документи. При останалите информацията е следната:

⁴ По-подробно за типа документи/извори виж: **Иванов, Мартин, Живко Лефтеров, Димитър Гюдуков и др.** Народният съд в България по документи, съхранявани в Централния държавен архив. Ролята на архивните документи за количествените изследвания в хуманитаристиката. – *Архивен преглед*, бр. 1, 2025, 49–63.

⁵ Сравнителни таблици по години на преброяванията. Население на 7 и повече години по местоживеење, пол и образование. [24 януари 2026] Достъпен на: <https://www.nsi.bg/Census/SrTables.htm>

Полицаи – 327; земеделци – 238; чиновници – 230; военни – 201; полицаи, земеделци – 85; учители – 56; търговци – 42; жандармеристи – 41; свещеници – 35; военни, земеделци – 30; жандармерист, земеделец – 28; ученици – 27, общи работници – 25; работници – 17, студенти – 15, кръчмари – 13, журналисти – 12, адвокати – 11, индустриалци – 6 и други.

Цитираните цифри се нуждаят от кратък коментар. В много от случаите се използва обобщаващо определение. Така например околийските управители, кметове, заместник-кметове и други представители на държавната и местната власт са вписвани като „чиновници“. Посочването на две професионални принадлежности „военен, земеделец“, „полицай, земеделец“ най-често е свързано с временно мобилизирани в армията и полицията селяни, които се съдят в качеството им на военни или полицаи, но в действителност не са на редовна служба. Прави впечатление доминиращият брой военни, полицаи, жандармеристи, кметове и други представители на силовите или властови органи на Царство България. В повечето случаи тяхната вина е свързана с противопоставянето им на въоръженото партизанско движение в страната и дейността на нелегалните и антидържавни групи. Кое то дава основание причините за техните обвинения да се класифицират като реванш или желание за отмъщение, особено по места.

Също така когато става въпрос за привличане под отговорност на представители на определени съсловия, впечатление правят свещенослужителите на Българската православна църква. Плевенска област влиза в състава на две епархия – Ловчанска и Търновска. По това време те се обслужват от около 400 свещеници. От тях 35 попадат под ударите на различните състави на Народния съд в областта. Кое то говори за близо 10% от всички свещеници. Този пример е показателен, когато говорим за определени съсловни групи, засегнати от Народния съд.

* * *

След цялостен анализ на дейността на съдебните състави в останалите области ще се види дали и какви са особеностите при всяка една от тях. От изнесените обаче в текста данни могат да се направят няколко обосновани извода. Обвиняемите от съставите на Народния съд в Плевенска област са най-образованата и най-динамична част от българското общество в нейните 14 околии. В по-голямата си част те са представители на най-важните институции в Царство България, имащи водеща роля при формирането

на модерната българска нация и държава в периода 1878-1944 г. и грижещи се за нейното държавно-правно управление, защита, духовно израстване и материално благосъстояние – държавна и местна власт, училище, църква, армия, полиция.

THE PEOPLE'S COURT IN THE PLEVEN REGION, 1944-1945

Assoc. Prof. Dr. Zhivko Lefterov

Prof. D.Sc. Martin Ivanov

*Institute for Historical Studies – Bulgarian Academy of Sciences
Sofia University “St. Kliment Ohridski”*

Abstract: Based on the processed documentation related to the People's Court, preserved in the Central State Archives, this article presents the activity of the eleven panels of the People's Court in the Pleven region. From the analysis of the documents, it can be concluded that the defendants here represent the most educated and most dynamic part of Bulgarian society across its 14 municipalities in the Pleven region. For the most part, they are representatives of the most important institutions in the Kingdom of Bulgaria, which played a leading role in the formation of the modern Bulgarian nation and state during the period 1878-1944 and were responsible for its state-legal governance, protection, spiritual development, and material well-being—state and local authorities, schools, the church, the army, and the police.

Keywords: People's Court; Bulgaria; communism; Pleven region.

доц. д-р Живко Лефтеров

Секция „История на българския национален въпрос”

Институт за исторически изследвания –

Българска академия на науките

София, бул. „Шипченски прохид” № 52, бл. 17

E-mail: jivkolefterov@abv.bg

проф. д. н. Мартин Иванов

Катедра „Социология”

Философски факултет

СУ „Св. Климент Охридски”

София, бул. „Цар Освободител” № 15

E-mail: martin_ivanov@phls.uni-sofia.bg